

Uluslararası Uyghur Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, 2014, Sayfa: 177-193.
Xelqara Uyur Tetqiqati Jurnali, San: 3, 2014, Sehiye: 17.-193
International Journal of Uyghur Studies, Volume: 3, 2014, Page: 177-193.

DO U TÜRKİSTAN'DAN ANADOLU'YA YA MUR TÖRENLERİ

Ebru KILIÇ*

ÖZET

Türk inanç sisteminde bereketin, bolluğun, hayatın kaynağının simgesi olan su ve yağmur, bu bağlamda bir inanç ögesi olarak birtakım ritüellere-törenlere konu olmuştur. İnsanlar bu sebeple, kuraklıktan korunmak ve ihtiyaç duydukları suya kavuşmak için çeşitli dualara ve büyüsel işlemlere başvurmuşlardır. Kuraklığı Tanrı cezası olarak tasavvur eden insanlarda, bu cezadan kurtulmak ve kendini affettirmek için “yada taşı”, “ters giyme”, “çömçe gelin”, “taklit”, “kurban” gibi sembolik vasıtalar ile dileklerini Tanrı'ya ulaştırmak isterler. Bu sembolik düğünce ve inançlar, Türk boyları arasında çok eski dönemden beri kabul edilmiş; slamîyet'in kabul edilmesi ile birlikte dini hüviyet kazanarak varlığını sürdürmüştür.

“Do u Türkistan'dan Anadolu'ya Yağmur Törenleri” başlıklı bu çalışmada, öncelikle tarihî, sosyo-kültürel bakımlardan suyun mahiyeti ve toplumların hayatındaki yerinden kısaca bahsedildi, daha sonra da Uygur ve Anadolu Türkleri arasında görülen yağmur yağdırma törenleri hakkında bilgi verildi.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk inançları, Bereket Törenleri, Yağmur Yağdırma Törenleri, Uygur Türkleri, Anadolu Türkleri.

RAIN RITES FROM EASTERN TURKESTAN TO ANATOLIA

177

ABSTRACT

Water and rain, which are the source and symbol of plentifulness, abundance and life in Turkish belief system, became the subject of some rituals-ceremonies as a belief element in this context. Humanbeing, therefore, resorted to various prayers and magical transactions in order to be protected from drought and to gain the rain to which he needs. Humanbeing considering the drought as God's penalty wants to convey his wishes to the God through symbolic means such as “yada tashy” (originator or rain stone)”, “wearing inside-out”, “çömçe gelin” (bride with ladle)”, “mimic” and “sacrifice” etc. to evade from this punishment and to redeem himself. Known since time immemorial among Turkic tribes, these symbolic thoughts and beliefs have continued their existences, by gaining a religious identify with the acceptance of Islam.

In the study entitled “Rain Rites from Eastern Turkestan to Anatolia”, we at first mentioned briefly nature of the water from socio-economic aspects and its place in lives of societies, and later informed about making-it-rain rites which are seen among Uighur and Anatolian Turks.

Keywords: Turkish Folk Beliefs, Abundance Ceremonies, Making-it-rain Rites, Uighur Turks, Anatolian Turks.

* Ar. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçe ve Edebiyatları Bölümü, Nevşehir – TÜRK YE, E-posta: ebrukilic@nevsehir.edu.tr.

Giri

Türk halk gelenekleri içerisinde ya mur törenleri önemli uygulamalardan biridir. Tarihi kaynaklarda, slamiyet öncesi dönemden itibaren insanolu, tabiatta görülen afetlere karşı (kuraklık, sel, rüzgar vb.) korunmak için çe itli ritüel ve uygulamalara başvurulmuştur. Türk inanç sisteminde ya mur; “rahmet”, “bereket”, “verimlilik”, “hayat” anlamlarına gelmektedir. Bu nedenle ya murun ya madı zamanlar halk kendisini “rahmetten”, “bereketten” yoksun bırakılmı olarak görmekte ve bunu Tanrı’nın bir cezası, laneti kabul etmektedir. Bu dü ünce ile Tanrı’ya kendilerini affettirmek amacıyla “yada ta ı”, “ters giyme”, “çömçe gelin”, “namaz kılma”, “taklit”, “kurban” gibi sembolik vasıtalar ile dileklerini Tanrı’ya ula tırmak isterler.¹ Bu ritüeller, özellikle tarımın geli ti i ve hayatı suya ba lı toplulukların kurak geçen gün ve mevsimlerde ya mur ya ması için yapılan uygulamalarda görülmektedir.

Toplumların birtakım inanç ve uygulamalarını iyi anlamak için geçirdikleri tarihî ve sosyo-kültürel evrelere bakmak gerekmektedir. Bu evrelere baktı ımızda insanolunun ihtiyaçlarını kar ılamak için birtakım inançlara sahip oldu u ve çe itli ritüellere başvurdu una tanık olmaktadır. Bu dönemler hakkında bilgi veren kaynaklar, insanolunun en eski dönemlerden itibaren bereket, bolluk, canlılık gibi kavramları hayatın önemli bir unsuru olarak gördüklerini ispat etmektedir.

Tarihin en eski dönemlerinden itibaren insanolunun beslenme ihtiyacını kar ılamak için çe itli çarelere başvurdu u, temel eylemlerinden birço unun da bu ihtiyaç etrafında geli ti i görülmektedir. nsan ihtiyaçlarının ön sırasında fizyolojik ihtiyaçlar yer almaktadır. Bunların ba nda da besin ihtiyacını kar ılama gelmektedir. nsanolu, ba langıçta avın ve soyun bereketini garanti altına almak amacıyla co rafi artlara uygun inanç sistemleri geli tirmi , co rafi ve ekonomik artların de i mesiyle bereketi arttırmaya yönelik inanç sistemlerinde de i ikli e gitmi tir. Bu amaçla bereketi kazanmaya yönelik olarak birtakım nesnelere yaratmı , do adan hareketle soyut tasavvurlara başvurmuştur. Bu tasavvurların odak noktasını “kadın” olu turmuştur.²

Bereketin ve zürriyetin simgesi kabul edilen objelerin ve resimlerin yer aldı ı ilk devir, Paleolitik Devir’dir.³ Bu dönemde insanlar, a açlardayken parçalayıcı etoburların saldırılarından az çok uzak olarak iklim de i ikli inin yol açtı ı nedenler sonucunda savanaya inerler. nsanların kendilerini hayvanlara karşı savunma, beslenme ve bununla ili kili üreme sorunları ile karşı karşıya geldikleri muhtemeldir.⁴ Bu üç sorunun da birbirleriyle ba lantılı oldu u ve üçünün de birlikte ilk insan gruplarında i birli ini geli tirip “dayanı mayı” arttırdı ı söylenebilir.⁵ Toplayıcılıktan avcılı a geçilirken, ilkel sürünün ekonomik ve toplumsal yapısında büyük de i iklikler, insanlı ıda yeni bir a amaya -avcılık ve toplayıcılık a amasına geçirmi tir.⁶

Avcılı ın ba laması ile bir taraftan beslenme sorununa, dolayısıyla üreme sorununa yeni bir çözüm getirilirken, di er taraftan da avlanmanın tehlikeleri nedeniyle çift yönlü ve büyük bir sorun ortaya çıkmı tir. Dolayısıyla üreme sorunu ile geçim sorunu ba lantılı bir hale

¹ Türk kültür co rafyasında birçok büyüsel uygulamada “benzeme”, “tersine çevirme”, “temas” büyüüne tesadüf edilmektedir. Bu tip uygulamaları ya mur duasında da görmekteyiz. Ters giyme de bunlardan biridir.

² Hatice Aycan Aydoğan, **Türk Kültüründe Bereketi Arttırmaya Yönelik Namı ve Uygulamalar**, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2012, s. 34.

³ Age, s. 34.

⁴ Alâeddin enel, **İkel Topluluktan Uygur Topluma” Geçir A amasında Ekonomik Toplumsal Dü ünsel Yapıların Etkile imi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s. 41.

⁵ Age, s. 42.

⁶ Age, s. 50.

gelmi tir. Bu sorunun insanların dü üncelerindeki yansıması, onların bıraktıkları belgelerde (hamile kadın heykelcikleri, çiftle en hayvan resimleri) görülmektedir.⁷

Avcı toplumlara özgü köken mitleri ile dünyanın, avın, insanın ölümün kökeni uyum içindedir. Bu toplumlarda ayrıca, bütün yerküreye yayılmış ve mitolojik açıdan bereketli bir dinsel dü ünce söz konusudur.⁸

“Avrupa’da Üst Pleistosen’in⁹ sonundan itibaren ba layan iklim de i iklimleri prehistorik insanın beslenmesine yeni olanaklar ve boyutlar kazandırmı tir. Buzullar kuzeye do ru çekilmeye ba lamı ve buzullardan bo alan alanları bu kez yeni bitki ve hayvan türleri doldurmu , insanların gıda kaynaklarının türü ve miktarı da arttı tir. Böylece avcılık önem kazanmı , insanlar bu yeni ko ullarda beslenme teknolojilerini geli tirmi lerdir. nsanlık tarihinin bu dönemine, bir geçi durumunu belirlemesi bakımından “Mezolitik Ça ” (Orta Ta Devri) denilmektedir.¹⁰ Bu dönemde, yabancı tahılların besin olarak önemi ke fedilerek tarıma do ru büyük bir adım atılmış tir. Ayrıca hayvanların evcille tirilmesi de “Mezolitik Ça ”da ba lamaktadır.¹¹

Topra a ba lı olmadan hazır tüketime dayalı olarak beslenen insanın topraktan besin elde etmeye ba laması ile yerle ik hayata geçmesi Neolitik Dönem ile gerçekleş mi tir. Bu dönemde insanlık, bu day, arpa gibi çe itli ürünler elde edilmi tir. nsanlık tarihinde bir kültürel devrim olarak görülen bu dönem, konut yapımının, köy ya antısının da ba lamı oldu u bir dönemdir. Bu dönemde artık; göçebe topluluklar yerini topra a, yerle ik düzene ba lı insan topluluklarına bırakır. nsanlar tüketici toplum yapısından üretici toplum yapısına geçerler. İlk defa bu dönemde topra ın “yaratma”, “can verme”, “do urma” nitelikleriyle kadının nitelikleri özde le tirilmi tir. Ortaya çıkan inanç sistemlerinin ve ya ayı tarzlarının da temelini bu kavrayı olu turmu tur.¹²

nsanların dü üncelerinde toprak; tüm varlıkları do uran, onları besleyen ve sonra üretken tohumu yaratan varlıktır. Söz konusu dü ünce; yerle, yeryüzü tanrılarıyla ve Ulu Ana ile ilgili pek çok inanı , mit ve ritüellere yansıma tir. Bir anlamda kozmosun temelini olu turan yer, dinsel açıdan pek çok simgeye, anlama ve boyuta sahiptir. Bu ba lamda var oldu u, kendini ve ba ka varlıkları ifade etti i, üretti i¹³ ve her eyi ba rına bastı ı için topra a kutsallık atfedilir.¹⁴ Yerle ilgili mitlerden çok önce, yer dinsel açıdan varlı ı olan bir canlı olarak görülmü tür. Yer, ilk toplulukların inanı larında do rudan bir de ere sahipti: enginli i, kuvvetlili i, bitki örtüsünün ve canlıların çe itlili iyle canlı, etkin ve kozmik bir bütün olu turuyordu. Yerin ilk defa dinsel bir de er kazanması belirsiz bir ekilde olmu tur. Yere

⁷ Age, s.52.

⁸ Mircea Eliade, **Dinsel nançlar ve Dü ünceler Tarihi**, C. I, çev: Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, stanbul 2003, s. 51.

⁹ Üst Pleistosen: Buzul Ça ı.

¹⁰ Arzu Güngör, **Neolitik Dönemde Beslenmenin nsan Morfolojisine Yansımaları**, (b.y.), s. 368.

¹¹ Mircea Eliade, **age**, s. 51.

¹² Hatice Aycan Aydoğan, **Türk Kültüründe Bereketi Arttırmaya Yönelik nanı ve Uygulamalar**, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2012., 35.

¹³ Yerin, toprak olarak, yani üzerindeki toprak katmanı ve yeraltıyla kazandı ı en önemli inanı larından biri onun üretkenli i, yani “do uranlı ıdır”. İkel toplumlarda bir ana tanrıça ya da bereket tanrıçası olmadan önce yer, bir Ana’dır. Ancak daha sonraki dönemlerde tarımsal tapmaların, bitki ve hasat tanrıçası olarak Ulu Tanrıça figürünü giderek daha da vurgulayarak geli meleri sonucunda Yeryüzü Ana figürünün izleri giderek yok olmu tur. (Ayrıntılı bilgi için bk. Mircea Eliade, **Dinler Tarihine Giri** , çev: Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, stanbul 2009, s. 243-267).

¹⁴ Mircea Eliade, **Dinler Tarihine Giri** , çev: Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, stanbul 2009, s. 243-244.

kutsallı mı veren yer katmanı de il, çevresindeki kozmik ortamda kendini gösteren (toprak, ta lar, a açlar, sular vb.) varlıklardır.¹⁵

Tarım ayinlerine ve tekniklerine insan do rudan müdahale ederek, bitkileri yönlendirerek, onlara dua ederek ya amını devam ettirir. “İkel insan” için, temel faaliyetler gibi tarım da basit bir topra ı sürme tekni i de ildir. Ya amla do rudan ilgisi olan ve tohumda, ekili tarlada, ya murda bitki ruhlarında var olan ya amın ço almasını sa layan inançlar uygulamalara yansıma tır.

İkel toplumların mitolojisinde toprakla gö ün evlili i görülmektedir. Toprak anne,¹⁶ gök baba olarak tasavvur edilmektedir. Bu inanı pek çok tarımla ilgili inanı n ana temasını olu turur.¹⁷

Bütün toplumlarında suya kar ı bir kutsiyet atfedilmi tir. Bu kutsallıkta tabiatın büyük bir bölümünün sularla kaplı olması, suyun bulundu u yerlerin bereketli, verimli, canlı olması; suyun olmad ı yerlerin de harap, viran, bereketsiz, verimsiz olmasının rolü büyüktür. Yeryüzündeki canlılar için susuz bir ya amın dü ünülmemesi, ya am kayna ının merkezine suyu yerle tirmi ve su ya amın bir sembolü haline gelmi tir. Su, ya am bah etti i için ayrıca yenileyici, arındırıcı, temizleyici olarak da görülmü tür.¹⁸

Türklerin kutsal saydı ı dört unsurdan biri olan su¹⁹, bütün toplumlarda arınmanın, temizlenmenin sembolü olarak kullanılmasının yanı sıra “yeniden do umu” da içermektedir. Çünkü eriyip giden daha sonra “yeniden do acaktır”. Suya batı , ya amın ve yaratıcılı ın potansiyelini ço altır ve geli tirir. Erginleme ritüellerinde su “yeniden do um” bah eder; büyüsel ritüellerde iyile tirir; ölümden sonra do umu sa lar. Bütün güçleri kendisinde toplayan su, ya amın simgesidir. Tohumlar açısından da zengin olan su, topra ı, hayvanları ve kadınları döller.²⁰

Türklerin kutsal saydı ı su bir ruha sahiptir ve iyedir. Su ya am kayna ı olarak bolluk ve bereketi; iyile tirici gücü ile koruyuculu u temsil etmektedir. Bazen de su, yıkıcı etkisi ile afetler olu turarak insano lu için kahredici durum haline gelebilmektedir. Bu sebeple bolluk,

¹⁵ Age, s.243-244.

¹⁶ Yer in anne olarak görülmesinde, üretken olması etkin rol oynamaktadır. Kadın ile ekilmi topra ın özde le tirilmesi pek çok toplumun inanı nda görülmektedir. slam metinlerinde kadın tarla ve ba ile adlandırılır. Kur’an’da ise “kadınlarınız sizin tarlanızdır.” denilmektedir. Bu sebeple toplumların dü üncelerinde yer canlıdır. Yerden çıkan her ey ya am ile doludur ve yere dönen her ey ya am bulur. (Ayrıntılı bilgi için bk. Mircea Eliade, **Dinler Tarihine Giri** , çev: Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, stanbul 2009, s.243-267).

¹⁷ Age, s. 244-245; bu duruma Kozmogonik sisteminde tesadüf edilmektedir. Yer “Ana”, gök “Baba” olarak adlandırılmaktadır. Dilimizde bu ba lamda “Toprak Ana”, “Allah Baba”, “Ay Dede” gibi kavramlar vardır. Fakat bu durum di er topluluklarda oldu u gibi bu iki unsurun dü manlı ı üzerine kurulu de ildir. Türklerde birbirini tamamlayan iki zıt unsura (evrensel dikotomi) rastlanmaktadır.

¹⁸ Age, s.196-197.

¹⁹ Türk inanç sisteminde suya saygı gösterilir ve topra ın erefine ilâhiler söylenir. Çin’de su unsurunun simgeleri, suyun ziddi sayılan ate unsurunun tersiydi. Yönü, yeraltında oldu u dü ünülen su uçurumu ve alt yön; mevsimi kı ; saati gece yarısı; rengi karaydı. Fakat Hsiung-nu ve Türkler, “Kuzeyli” diye adlandırılmaları sebebiyle kuzey yönüne saygı gösteriyorlardı. Nitekim Hsiung-nu shan-yü’sü (hükümdar), Çin hükümdarının tersine, güne e de il, Gök Tanrısı’nın makamı sayılan Kutup Yıldızına önem verip, yüzünü gece gö ü zirvenin yönü sayılan kuzeye çevirerek tahtında oturmaktaydı. Türkler de, kuzeye tün-or (gece yarısı) deyiminden ba ka, “yırğaru” demekteydiler. Muhtemelen, kuzeye saygı nedeniyle Türklerde su rengi “ak” idi. Yer altı sularına ise kara-su deniyordu. Hem Çin’de hem de Türklerde su unsurunun göksel cisimleri, Çince “yılan ve kaplumba a”, Türkçe Kara-yılan denilen yıldız takımı; Suv-yultuz (Su yıldızı) adı verilen Utarit (Merkür) gezegeni ve kı ın zirvede görülen Ülker yıldızıydı. Ayrıntılı bilgi için bk. (Emel Esin, **Türk Kozmolojisine Giri** , Kabalcı Yayınevi, stanbul 2001, s.25-26.).

²⁰ Age, s.196-197.

bereket sa layan, afet getiren bu güç kar ısında insano lu büyük bir saygı göstererek onu memnun etmek için çe itli uygulamalara ba vurmu tur.²¹

Günümüzde Türk boylarında eski Türk inan larının izlerini ta ryan ya mur duası törenleri görülmektedir. Bu törenler esnasında suyu su ile ça ırma anlayı ı etrafında su bir sembol olarak kullanılmaktadır. Ya mur ya dırmak için günümüzde Anadolu'da suya çe itli ta lar atma uygulaması devam etmektedir.²²

Bütün toplumlarda önem arz eden ve bereketi, bollu u sa layan su, Do u Türkistan'da ya ayan Uygur Türklerinde de kutsiyet kazanarak birtakım uygulamalara ba vurulmaktadır.

Uygur Türklerinde ya mur ya dırma törenlerinden bahseden kaynaklarda u bilgilere tesadüf edilmektedir: Uygurlar, “Su Ya mur Tile ” adını verdikleri bir tören icra ederler. Bu tören, Uygurların 22 Mart'ta gerçekle tirdikleri bir törendir. Törende, Tanrı'dan bol mahsul ve ya mur dilendi i için “Su Ya mur Tile ” töreni olarak adlandırılmaktadır. slamiyet'ten sonra bu tören, “Zarahetme” adıyla gerçekle tirilmeye ba lanmı tır. Tören, günümüzde Do u Türkistan'ın bazı bölgelerinde eski ekliyle devam ettirilmektedir. Örne in Hoten Bölgesinde 22 Mart tarihinde bütün köy ve mahalle ahalisi, yüksek bir tepe ve geni bir meydana aksakalların önderli inde toplanarak bu töreni gerçekle tirir. Bu tarihte herkes gönüllü olarak at, deve, koyun ve inek getirip ırma ın kenarında keserek büyük kazanlarda pi irirler. Yemekler pi erken törende bulunanlar, gökyüzüne bakarak sığrar ve kendi etraflarında döner, bir kere de ırma a bakarak secde eder.²³ Yemek hazır oldu unda aksakalların su ya mur dileme için Tanrı'ya yaptı ı duaya e lik edilir. Daha sonra topluca yemekler yenilir. Kesilen hayvanın kemikleri ırma a ve kırlara saçılır. Tören böylece sona erer. Ertesi gün çiftçiler tarlasını ekmeye ba lar.²⁴

slamiyet'in kabulünden sonra bu törende de i imler olmu tur. Günümüzde buna “Zarahetme” denilmektedir. Bu törende köy veya mahallenin bütün sakinleri toplu ekilde mezarlıkta veya mezarlı ın yakınındaki geni bir meydana toplanır. Daha sonra insanların yanında getirdikleri büyük ve küçükba hayvanlar kibleye çevrilerek kesilir ve büyük kazanlarda pi irilir. Yemekler pi erken müezzin ve aksakallar tarafından Kur'an okunur. Kur'an okuma sona erince çocukların dı ında herkes eline küçük bir ta (ta yok ise mısır veya koyun gübresi) alıp dua eder. Bu törenin temel özelli i, kurbanlar sunmanın yanı sıra Kur'an okuma olup, böylece Tanrı'dan yurt için huzur ve refah, bereket, bolluk dilenmi olur. Bu törene katılan her aile yanına bir tencere ve biraz da mısır unu alır, Kur'an tilaveti ve hatme okuma bittikten sonra bu undan “umaç” (mısır unu çorbası) yapar. Yemekler yendikten sonra müezzin tekrar Kur'an okur ve eller açılarak dualar edilir. Tören böylece sona erer.²⁵

Uygur Türkleri arasında görülen ele ta alıp okuma gelene inin, Eski Türk kavimleri arasında da yaygın olarak uygulandı ını tarihi kaynaklar nakletmektedir. Tarihi kaynaklarda

²¹ Selçuk Kür ad Koca, **Türk Kültüründe Sembollerin Dili**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamı Doktora Tezi, Sakarya 2012, s. 238.

²² **Age**, s. 239.

²³ Uygur törenleri esnasında uygulanan gökyüzüne bakarak sığrama ve kendi etrafında dönme, Türk ka an kaldırma ve yügerü kötürme i lemleri ile ilgili oldu u muhtemeldir. Bu i lemlerin icrası ve amacı u ekilde gerçekle mektedir: Ka an kaldırma/yükseltme: bu hareket, adayın, Tanrı ile ili kiye geçmesi, ileti im kurmasıdır. Bunun için Tanrı'ya özel bir kurban sunulur. Ardından, ileti imin kurulması, eylemin kolayla tırılması için, ka an adayı, a a ıdan yukarıya do ru yükseltilir. Yügürü kötürme/ yukarı çıkarma i lemi ise; Tanrı, adayı uygun bulursa, onu, bulundu u yerde iken, tepesinden tutup yukarıya, yanına çıkarır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Dursun Yıldırım, **Türk Biti i**, Akça Yayınları, Ankara 1998, s. 102-112).

²⁴ Adem Öger, **Uygur Türklerinde Törenler ve Bayramlar**, Grafiker Yayınları, Ankara 2013, s. 186.

²⁵ **Age**, s. 186-187.

“yada”²⁶ adı verilen ta la yapılan pratikle “tabiata hükmedildi i, efsun yapılarak ya mur, kar, dolu ya dırıldı ı, fırtına, boran çıkarıldı ı; hatta sava larda dü manlarla mücadele için de bu ta m kullanıldı ı bilgisine tanık olmaktadır. Çe itli kaynaklara göre Büyük Türk Tanrı’sı Türklerin atalarına “yada” denilen bir sihirli ta arma an etmi tir. Bu ta her devirde Türk kamlarının ve büyük Türk komutanlarının ellerinde bulunmu , amanistlere göre de büyük kamların ve yadacıların ellerinde bulunmaktadır. Bu ta a, Kazaklar cay tas, Kırgızlar cay ta , Özbekler yada ta , Altaylılar cada, Yakutlar sata ta , ranlılar sengi yada veya ye im, Araplar da hacerül-matar demektedirler.²⁷ Do u Türkistan bak ılarının meslek hayatlarını ve ayinlerini düzenleyen “risale” (tüzük)leri bulundu u gibi “yadacılar risalesi” de bulunmaktadır.²⁸ Uygur Yaradılı Efsanesi ve Göç Destanlarına göre; O uzların bir gece gökten bir nur sütunun yeryüzüne indi ini, Altın I ık’tan bir Çam A acı’nın gebe kalarak be ehzade do urdu unu ve bunların en küçü ü olan Bu u Han’ın yabgu seçilerek bir mucize ile O uz ilinin kuruldu u anlatılıyor ve “Gökten inen nur sütunu yeryüzünde ta lanarak, ye im ta ndan bir kaya vücuda getiriyor.”. Bu kayaya (Kutlu Da) adı veriliyor. Ak sakallı bir ihtiyar, “Bu u Han’ın rüyasına girerek, bu kayaya saygı gösterdikleri sürece O uzların hâkimiyette kalacaklarını haber veriyor. Ancak Bu u Han’ın torunlarından Yulun Tekin tarafından bu kaya Çinlilere arma an edilir. Çinliler, Kutlu Kaya’yı parçalayarak memleketlerine ta ırlar. Bu felaket üzerine Türkler; da lardan, ta lardan, hayvanlardan (göç) diye ses i itmeye ba larlar. O uzlar, artık bu ülkede (yer-su) perilerinin kendilerini istemedi ini, göç buyru u ile buradan kovulmakta olduklarını anlayarak üç bölü e ayrılırlar. Bir bölümü Be balık’a giderek Uygurlara hâkim olur, Dokuz O uz devletini kurarlar, bir kısmı bozkırlara da ılarak çobanlıkla ya arlar, bir bölümü de ormanlara çekilerek avcılıkla hayatlarını devam ettirir. O zamanki Türkler ba larına gelen bu felaketi kayanın parçalanmasında görmü lerdir.²⁹

Ka garlı Mahmut, Divanü Lûgat-it Türk adlı eserinde “yat”³⁰ kelimesini “*Yat: bir tür kamlıktır (kâhinliktir). Belli ba lı ta larla (yada ya ı ile) yapılır. Böylelikle ya mur ve kar ya dırılır; rüzgâr estirilir. Bu Türkler arasında tanınmı bir eydir. Ben bunu ya ma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmu tu, mevsim yaz idi; bu suretle kar ya dırıldı ve ulu Tanrı’nın izniyle yangın söndürüldü*” ekinde açıkladı ı görülmektedir. Bu ta inancı, geni bir alanda geli me göstererek muhtelif halklar ve dinler üzerinde tesir etmi tir.³¹

Yada ta mın yapısı ve rengi hakkında ara tırmacılar tarafından muhtelif fikirler ileri sürülmekle birlikte birkaç nevi’nin oldu u söylenmektedir. Yada ta ı ile ilgili mevcut olan görü ler u ekinde yer almaktadır: “panzehir ta ı”, “ceviz kalınlı nda kemikli bir madde”, “kül renginde, beyaz ve kırmızı renkli benekleri bulunan, yumurta gibi kalın bir ta ” veya “kalınlı ı

²⁶ Ara tırmacı Ahmet Ö reten tarafından “Yada Ta ı”ndan bahseden kaynaklar ile “yada ta ”nın Türk kültüründeki yeri hakkında geni bir bilgi verildi ini görmekteyiz. Ayrıntılı bilgi için bk. (Ahmet Ö reten, **Türk Kültüründe Yada Ta ı ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı-Rus Sava larında Kullanılması**, Belleten Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, S: 241 (2000), s. 863-900).

²⁷ Gülnisa Aynakulova, “Türk Kültüründe Yada Ta ı”, M. Sabri Koz (haz.), içinde, “**Ya mur Duası Kitabı**”, *Kitabevi Yayınları*, stanbul 2007, s. 127-130.

²⁸ *Age*, s. 164.

²⁹ Hikmet Tanyu, **Türklerde Ta la İgili nançlar**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1969, s. 35-36.

³⁰ Ka garlı Mahmut, “y t” kelimesi hakkında da; “Ta larla ya mur ve rüzgâr getirmek için yapılan kamlıktır.” diye söylemektedir. Bunun ile ilgili kelimeleri de u ekinde açıkladı görülmektedir: Yatladı: yatçı yatladı= aman yada ta ıyla afsun yaptı”, (aman yada ta ıyla ya mur ya dırmak için efsun yaptı); “ol anı yatladı = o, onu yabancı saydı, yat saydı”, (yatlar-yatlamak). Yatlattı: “Beg yatlattı= Bey yada ta mı okuttu”, (Bey Kama, amana yada ta ıyla Kamlık yaptırdı; bu yüzden rüzgar esti, ya mur geldi). (Yatlatur-yatlatmak). Bu Türk ülkelerinde bilinmi bir eydir. Yüce Tanrı’nın izniyle yada ta mı okumakla ya mur, so uk, rüzgar getirilir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Ka garlı Mahmut, **Divanü Lûgat-it Türk**, Türk Dil Kurumu Yayınları, çev: Besim Atalay, Ankara 2006).

³¹ Ka garlı Mahmut, **Divanü Lûgat-it Türk**, çev: Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 3.

ve rengi itibarıyla de i ken: bunların sarı, kırmızı, mavi, ye il, esmer renkli olanları mevcuttur” ekinde tanımlanmaktadır. Bu ta , ineklerin, atların, domuzların midesinde bir salgı olarak algılanmakta ve ayrıca ço u kez de bir meteorit³² olarak kabul edilmektedir.³³

Tufan efsanesi ile ilgili anlatımlara göre; Nuh peygamber, dünyayı o ulları arasında payla mı tı. Bu bölü ümde Yafes'e hisse olarak Slav ve Türk ülkeleri de dâhil olmak üzere, Çin'e kadar olan memleketler verildi. Yafes, gerekti inde ya mur ya dırmak için kendisine bir sihir ö retmesi amacıyla Tanrı'ya yalvarmı ve bu dile i de kabul olmu tu. Ancak bunu unutmamak için duayı bir ta ın üzerine yazarak, boynuna astı. Ayrıca bu ta ı bir suya atar ve o suyu da hasta bir adam içecek olursa iyile irdi. Zamanla bu ta ı Yafes'in soyundan gelen O uz, Kalaç ve Hazarlara verildi; ancak veraset yüzünden aralarında kavga çıktı. Sonunda O uzların elinde kaldı. Bir gün ta ın kime geçece i hususunda kura çekilmesi kararla tırılmı tı. O vakit O uzlar buna benzer bir ta ı buldular ve aynı yazıyı yazdılar. Kura Kalaçlara çıkar. Lakin sahte ta ı onlara verilerek aldatılmı olurlar. Bu ta ı ile istendi i zaman ya mur, kar, dolu ya dırılır, fırtına çıkartılır.³⁴ Ka gar taraflarında bu ta ın beyazına “Ak ta ”, karasına da (Kara ta) denilmektedir.³⁵

Yada ta ı ile ilgili efsanevi nitelikte muhtelif rivayetler yer almaktadır. Bunlara örnek olarak; yada ta ı okunarak suya konursa ya mur ya dırır, atın yelesine asılırsa serin rüzgâr estirir, yangına atılırsa söndürür, bu ta ı kar ve dolu da ya dırır, kötü havayı iyi eder, bir kabın içine kar yahut su konarak bu ta ı bırakılınca ne niyet edilirse o olur, gibi rivayetler yer almaktadır.³⁶

Zahireddin Babur, dü manları olan Özbek sultanlarında yadacılar bulundu unu u ekilde dile getirmektedir: “Özbek sultanları - eybani Muhammed Han ve karde leri- güne akrep burcuna girince yadacılara yada yapmalarını emrederiz ve böylece onu (yani Babur'u) tacizle ma lup ederiz diye karar verdiler”.³⁷

amanist Altaylılar ile Yakutların yada kuvvetine inandıklarını W. Radloff, Proben adlı eserinde de inmi tir. Radloff, Altaylıların yada töreni yaptı mını görmü ve okudukları efsunu da tespit etmi tir.³⁸

Altay amanistlerinde, kamlardan ba ka yadaçılar bulunmktadır. Yadacının yada adlı ta ı ile ya mur, kar, dolu ya dırma, fırtına çıkarma gibi gücü bulundu una inanılmaktadır. Bu ta ı elde etmek için yadacı, bütün malını ve mülkünü feda eder. Yakut yadacılarının efsunlarında da “çocu um ya amasın, kadınıam ya amasın, mal-mülküm feda olsun!”denilmektedir.³⁹

Yada ta ının Karluklar ve Peçenekler arasında bir kayada bulundu u rivayet edilmektedir. Bu ta ın vasıtası ile ya mur, kar ya dırma uygulamaları u ekildedir: adam yada ta ını alarak suya girer. Aynı zamanda el ve kollarını sallamaya devam eder ve ya mur ya maya ba lar.⁴⁰

³² Meteorit: Gök ta ı.

³³ Jean-Paul Roux, **Türklerin ve Mo olların Eski Dini**, çev: Aykut Kazancıgil, ilet Yayınları, stanbul 1994, s. 79.

³⁴ Saadetin Gömeç, **amanizm ve Eski Türk Dini**, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s. 81-82.

³⁵ Murat Uraz, **Türk Mitolojisi**, Dü ünen Adam Yayınları, stanbul 1994, s. 185.

³⁶ **Age**, s. 185-186.

³⁷ Abdülkadir nan, **Müslüman Türklerde amanizm Kalıntıları**, (b.y), s. 26.

³⁸ **Agm**, s. 27.

³⁹ Abdülkadir nan, **Tarihte ve Bugün amanizm**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, 163.

⁴⁰ Gülnisa Aynakulova, “Türk Kültüründe Yada Ta ı”, M. Sabri Koz (haz.), içinde, “**Ya mur Duası Kitabı**”, *Kitabevi Yayınları*, stanbul 2007, s. 132.

Yada ta ı, havayı de i tirebilme kabiliyetinin yanı sıra insanlara zarar veren bir güç olarak da bilinmektedir. Ta kayboldu u zaman, kim onu ilk görürse ba ına bir felaket gelir, hasta olur veya ölür diye bilinir. Bu sebeple yada ta ının sahibi onu itina ile saklar ve ölmeden önce de kendisi yere gömer.⁴¹ Bu sihrsel i lemin hem olumlu hem de olumsuz yönlerine Kırgız Türklerinin inanç sisteminde de tesadüf ediyoruz.

Kırgız inançlarında ya mur ya dırma ına inanılan ki ilere “cayçı” adı verilir. Bu ki iler, bu i lemi “cay ta ı” denilen bir ta la yaparlar. Kırgızlarda ya mur ya dırma i lemi kısaca u ekildedir: Cayçılar, et ve ya ları çokça yiyip ya mur ya dırabilirler. Cayçılarda kara ta lar olup bu ta ları suya atarlar. Efsunlu sözler söyleyerek apaçık havada bile ya mur ya maya ba lar. Cay ta lar, kızıl benekli olup evin içinden çıkar. Cayçılar, hayvanlara “cüt” denilen hastalı ı yayıp bütün hayvanları öldürebildi ine dair rivayetler de vardır. Bunlar ekin ve otlara da sihir yapıp ya dırabilirler. Atın yelesine gün de dirip sa rısına ya mur ya dıran cayçılar dahi vardır. Kalmuk kökenli cayçılar, suyu yo urt gibi katıla tırabilirler. Cayçılar, ellerindeki ta ları ölmeden gömmezler ise hastalıklarından ba layıp mezara koyana kadar aralıksız ya mur ya ar. Eti kemi inden ayrıldı ında ise gün çıkar. Cayçı öldü ünde ve vücuduna bıçak de di inde ya mur ya ması kesilir. Bazı dönemlerde bazı cayçıların yakılarak gömüldü üne ahit olmaktadır.⁴²

Cayçılar, ya mur ya dırma törenleri esnasında Kırgızlarda “ırım cırım” (efsun iirleri) adı verilen birtakım dualar yaparlar.

Ya mur Dileme Efsunu

Ya ya mur, ya ya mur
Gün geçtikçe ya
Çam a acını bükerek ya
Ardıçların yanını (dalını) kırarak ya
Kelin ba ına vurarak ya
denin ba ını e ip ya
Tepelerin yamacına artarak ya
Yere sızarak ya
Dökülüp dökülüp artarak ya
Mutfaklar bereketlensin
Hayvanlar semiz olsun
Bereket nuru saçılınsın
Halkın gönlü açılınsın
Malın, canın rızkı
Ya mur ya ıp duru u
Dile i süren halkın
Ya mur olur rızkı⁴³

Dambır Ta İrim Cırım (Dambır Ta Efsunu)

Bu efsun gök gürlemesi ba ladı ında söylenir. Kırgızların inancına göre gök gürledi inde gökteki perilerin harekete geçti ine inanılır. Kırgızlar bu durumu ne e ile kar ılamak için bu duayı okurlar. Gök gürledi inde tenekeyi alırlar, tenekeye vurarak evin etrafında dönerler ve “dambır ta ” duasını okurlar.

⁴¹ Age, s. 130.

⁴² Abdıldacan Akmataliyev, Kene Kırbayev, M. Ömürbay Uulu, Ö. ar enaliyev, **Kaada Salttar-Ak Batar**, Kırgız El Adabiyatı Seriyası, 29. Tom, Bi kek 2003, s. 130.

⁴³ Age, s. 113.

Dambır dambır dambır ta
Dambır atan kızıl ta
Ya mur ya dı gürleyerek
Tenekeyi kaldır ta
Yer yarılıp ot çık
Memelerden süt çık
Çebiçi im bolca yiyip
Bol bol süt ver
Da yarılıp, ot hazır, tam
Tokluca in tos yapıp
Bol bol süt ver
İkbahar çiçekleri açsın
Arık koyun, kuzu
Ye illi e doyup semiz olsun
Yıl boyu ertelemeyen
Oldu u gibi devam etsin⁴⁴

Kırgızlar; ekinler ye erip ba ak çıkarmaya ba ladı ında, ya murun zarar verece ini dü ünerek ya mur ya masını engellemek için de birtakım ırım-cırım iirleri (efsun iirleri) okurlar. Okunan bu iirlere örnek vermek gerekirse u ekildedir:

Kara ya mur ya ıp git,
Kara suyu geçip git.
Ba ak çıkarttı arpamız,
Kaçıp gitme bezip git.⁴⁵

Kırgızlar, kuraklık ba ladı ında kırk çubu u tek tek okuyup suya atarlar. Dört tarafa bakıp kırk defa dua ederler. Mezardan toprak alıp kırk defa semaya saçarlar. Kible tarafa bakmadan suya girip sihirli gücü oldu unu dü ündükleri ırımlardan okuyup Allah'a dua ederler. Ya mur yine de ya mazsa, duayı yetmi bin defa okurlar.⁴⁶

Anadolu'da ya mur duası ile ilgili uygulamalara baktı ımızda, ya mur duasında kullanılmak amacıyla de i ik ekillerde ta veya kum toplandı nı görmekteyiz. Ta ların özellikleri ve temin edildikleri yerler bölgelere göre farklılık arz etmekle birlikte genellikle yetmi bin tane veya kırk bir tane ta ın temiz ve abdestli ki ilerce toplanıp, hoca tarafından da dua okunması yaygındır.⁴⁷ Anadolu'da ya mur duasının yapılaca ı yere do ru giderken yürüyü esnasında elbiseler ters giyilir. Müftü çobanlarla beraber hayvan sürüsünün önünde veya arkasında bulunur. Ta dolu torbalar, çiftçi gençler tarafından nöbetle e ta ınır. Halk ve gençler tarafından ilahi -bölgelere göre farklılık arz etmekle birlikte- u ekilde söylenmektedir:

lahî do rulup geldik kapına
Kerimsin arzı halim var tapuna,
lahî sen ganisin biz fakiriz,
Semadan bize indir rahmetini,

⁴⁴ Age, s. 114.

⁴⁵ Abdıldacan Akmataliyev, A. Caynakova vd. **Kırgız Adabiyatının Tarihi**, 1. Tom, Bi kek 2004, s. 280.

⁴⁶ Age, s. 280.

⁴⁷ Orhan Acıpayamlı, **Türkiye'de Ya mur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla ncelenmesi**, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, C: XXI/S: 1 (1963), s. 5.

Kuru yerlerde bitir rahmetini.⁴⁸

Ya mur duasına; yetim çocukların, dul kadınların ve ya lı erkeklerin i tirak etmeleri en çok istenen ki ilerdir. Bu ki ilerin dualarının Tanrı tarafından daha makbul oldu una inanılır.⁴⁹

Anadolu'nun Kadirli ilçesinde uygulanan bir ya mur ya dırma töreni u ekilde gerçekte mektedir: “Dua yeri olan Hasan Dede’ye varıldıktan sonra namaz kılınır. Namazın ardından topluca yemek yenir. Yemek sona erince, “ta yazma merasimine” geçilir. Bu merasime i tirak edenler çama ır ve apkalarını ters giyerler taylar kısıraklarından, çocuklar annelerinden uzakla tırılır. Bu hareketin sonucu taylar ki neme e, çocuklar a lamaya ba larlar. Anneler ise bu gürültüler kar ısında dua edip Allah’a yalvarır. Sıra ta ları yazmaya gelir. Yazılacak ta ın sayısı yetmi bin adettir. Halk tarafından “ta yazma” adı verilmi bu i lem u ekilde cereyan eder: ya mur duasına katılmı herkese, mevcut olan yetmi bin ta tan bir miktar verilir. Herkes, nasibine dü mü ta ları teker teker okur, üfler ve yalar. Yazılan ta lar bir torbanın içine konarak yakında bulunan akarsuyun içine bırakılır.⁵⁰

Kadirli yöresinde çok fazla ya mur ya dı ında da birtakım uygulamaların yapıldı ını görmekteyiz: “ iddetli ya mur veya dolu ya dı ı zaman da ya mur altına, evlerin önüne orak, bıçak, tırpan, sacaya ı atma; süpürge yakmak, evin önüne tokaç (çama ır yıkarken vurulup, kirin daha kolay çıkmasını sa layan alet) astırılıp ilk çocu a, “evimin ilkisiyim, da ların diklisiyim, es poyraz es” dedirtmek yaygın uygulamalardan biridir. Burada görülen süpürge Türk masallarında gördü ümüz uçan süpürgeyi, demir de koruyuculu u simgelemi tir.⁵¹ Bunların haricinde Anadolu’da yaygın olan gavur kafasını suya batırmak, su kaplumba asını a aca asmak gibi dua efsanelerine rastlamaktayız.⁵²

Bu törenler, bölgelere çe itlilik göstermekte; ancak genel itibari ile aynı inanı ve uygulamalardır. Bölgeler arasında ta ın sayısı, toplandı ı yer, okunan dua, ba rı tırılan hayvanlar gibi i lemlerin de i ti ine tanık olmaktadır.

Bu kutsal kabul edilen ve derin saygı gösterilen ta , hem Do u Türkistan’da ya ayan Uygurlar tarafından hem de Anadolu’daki Türkler tarafından bilinmektedir. Ancak yada ta ı ile ilgili bu inançlar, slami dönemden önce bir tür tılsım, sihir gibi görülürken, slamiyet’in kabulünden sonra dini unsurların etkisi ile birlikte Tanrı’ya niyazda bulunmaktadır. Ayrıca bu inanç sisteminin Anadolu’da farklı sembol ve davranı lar ile varlı ını sürdürdü ünü görmekteyiz.

Anadolu’da ve Do u Türkistan’da görülen su kenarı, ta , türbe, kurban, yüksek bir tepe, mezarlık, toplu bir ekilde yemek yeme gibi inanç unsurlarının di er Türk boylarının inanç ve uygulamalarında yaygın bir yere sahip oldu una tanık olmaktadır. Bunlara örnek vermek gerekirse; Da ıstan’daki ya mur törenlerine baktı ımızda su, ta , yüksek bir yere çıkma, türbe gibi geleneklerin kutsiyet kazandı ını görmekteyiz. Da ıstan’ın güney bölgelerinde en dikkate de er inançlar arasında, akarsuya atılan ta ların yatırın mezarından ve çevresinden toplanmı olması, kutsal sayılan bir suba ında toplanılması, ifalı oldu una inanılan suların da yine kutsal sayılan da lardaki yerlerinde toplanılması yer almaktadır. Örne in Dokuzpara bölgesinde, Bazarcuzi da ının arkalarında bir yerde “Tufan Gölü” diye bir yerin mevcudiyetine inanılmaktadır. Kurak günlerde buradan alınan sular köye getirilir, bir

⁴⁸ Agm, s. 7-9.

⁴⁹ Agm, s. 7.

⁵⁰ Agm, s. 13-14.

⁵¹ Mehmet Çeriba , **Kadirli ve Çevre Folklorunda Eski Türk nançlarının zleri**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2004, s. 72.

⁵² Age, s. 103.

koyun kurban edilir, kurbanın kanı gölden getirilen suya karı tırılır. Bir efsaneye göre, bu göl kutsal kitaplarda bahsedilen Tufan'dan kalma bir göl oldu u için bu tarz bir uygulama ile kısa sürede ya aca ina inanılmaktadır.⁵³

Uygurların törenleri arasında gördü ümüz su kenarında, yüksek bir tepede ya mur törenini gerçekle tirme ve toplu bir ekilde yemek yeme, Çuva Türkleri arasında da görülen bir pratiktir. Aça bölgesinde yapılan bir tören hakkında bilgi vermek gerekirse u ekilde geli me göstermektedir: Sava (Rusça: Civil) nehrinin kıyısında ya mur duası kilise ile birlikte düzenlenir. Her evden yumurta, tereya ı, darı, ekmek ve tuz toplanır. Tüm bunlar bir araya getirilerek bir yemek pi irilir. Sonra suyun içine diz boyuna kadar girilir. Bir kazanı, iki ya lı adam, yarısı suyun içine girecek ekilde tutarlar. Bu esnada insanlar herhangi bir dua okurlar. Ya lılar ceketlerini giyerler, apkalarını koltuklarının altına alırlar ve bu ekilde dua ederler. Oradan birisinin u rayıp geçti ini görürlerse, oradakiler bu geçip giden ahsı da yakalayıp suya atarlar.⁵⁴

Çuva larda yüksek bir tepeye çıkma inancının da yer aldı nı görmekteyiz. Katek ehrende, yüksek bir tepeye çıkarak toplanılan yumurtaların iki yüz kadar, darının ise tahminen on altı kg., ya lı sütün ise iki kova kadar olması gerekiyormu .⁵⁵

Anadolu'da kurak geçen gün ve mevsimlerde ya mur ya ması için çocuklar tarafından gerçekle tirilen “çömçe gelin oyunu” yer aldı nı görmekteyiz. “Çömçe”nin kelime anlamı, kepçedir. Bir di er anlamı da su kurba asıdır. Bu kelimenin seçilmesi kurba anın susuz ya ayamadı na bir gönderme yapılmak istenmi tir.⁵⁶ Kepçe de bir bereketin, yiyece in aracı olarak kullanılmı tir. Çömçe bir kukla bebek olup Türk inanç sisteminde dinsel bir yönünün olmadı ı muhtemeldir.

Ara tırmacı Ahmet Cafero lu, kukla bebeklerin amanist bir unsur ta ıyıp slamiyet'in kabulünden sonra da bu gelene in devam ettirildi ini u ekilde arz etmektedir:

“Godu yahut kodu merasim yapan çocukların izahına göre güne veya ay demekmi . Joakimov'a göre kodu veya dodu bir put-ilahtır. Kukla ise, ilâhı temsil eden bir put'tur. Kodu'nun yahut dodu'nun güne le olan münasebeti bu müellife göre gayet vazıhtır. Dodu yahut kodu gizlenince güne kaybolurmu ... aman Türklerin telâkkisine göre herhangi bir insanın esas ruhundan ba ka ayrıca bir de (culazı) adlı di er bir ruhu vardır. Bu ruh, çocuklarda (kudu) adını ta imaktadır... kodu, godu, dodu ve Anadolu'daki mahalli telaffuz farkları istisna edilirse tamamıyla aynıdır... aman telâkkisince ölen herhangi bir kızın ruhu mutlaka bir bebe e tehavvül eder ve onun vafında ya ar. Bundan dolayı küçük ya ta ölen kızların çehre çizgileri, onu ya atacak olan bebe in hatlarında tasvir edilmeye çalı ılır. Kız bebek onu yapan ailenin maddi vaziyetine göre giydirilir. Muhtelif kürklere sarılır. Kis Tangara adını ta ıyan bu bebek Yakutlar tarafından çadırlarının içine asılır ve dua ile birçok kurbanlar sunulur. A zına da ya süürülür. Kız Tangara'sı Yakutlara oturma mahalli seçmekte yardım eder. Onları felaketten korur. aman Türk hayatında nazım rol oynayan kudu ruhu ile ölen kızların hayatını ya ayan Kız Tangara bebe i haddi zatında birbirini tamamlayan aynı

⁵³ Nevzat Gözaydın, “Da ıstan, ran ve Türkiye'de Ya mur Duasındaki Bazı Ortak Motifler Üzerine”, M. Sabri Koz (haz.), “**Ya mur Duası Kitabı**”, içinde, Kitabevi Yayınları, stanbul 2007, s. 181.

⁵⁴ Nevzat Gözaydın, “Çuva larda Ya mur Duası”, M. Sabri Koz (haz.), “**Ya mur Duası Kitabı**”, içinde, Kitabevi Yayınları, stanbul 2007, s. 187.

⁵⁵ **Age.**, s. 188.

⁵⁶ Esmâ im ek, **Anadolu'da Ya mur Duasına Ba lı Olarak Oynanan Bir Oyun: “Çömçeli Gelin”**, Millî Folklor, S: 60 (2003), s. 73-86; İhan Ba göz, **Çömçe Gelin: Bir Anadolu Ya mur Töreninin Kökeni ve Yayılması Üzerine Ara tırma**, M. Sabri Koz (haz.), “**Ya mur Duası Kitabı**”, içinde, Kitabevi Yayınları, stanbul 2007, s. 149-165.

dini itikadın mümessilidirler. Bunların ikisi de mü terek bir men eden gelip aman dinine intisap eden Türklerin cinsine ve hayat tarzlarına göre ikiye ayrılmı tesirini bırakmaktadır. Hâlbuki kudu Yakutlardaki Kız Tangara'sı bebe inin aynı oldu u gibi, gelin eklini alan Azerbaycan kodu, godu, dodu'sunun ve Anadolu gode gode'sinin dini bakiyesini Azerbaycan'da ve Anadolu'da bazı farklarla ya atmaya mecbur olmu tur. Birincide güne , ikincide ise ya mur davetine mahsus bir alamet Yakut ilah rumzu olmu tur.⁵⁷

Ara tırmacı nan'a göre, Altaylılarda töz/tös, Yakutlarda Tangara, Urankalarda Eren, Mo ol-Buretlerde Ongon denilen put'lar-feti 'ler bulunmaktadır. Bunlar geçeden, paçavralardan, kayın a acı kabu undan yapırlar ve çocukların yaptıkları bebelere benzerler. Bu koruyucu ruhlar tabiattaki bütün olayları idare ederler.⁵⁸

“Çömçe gelin”⁵⁹ oyunun oynanması bölgelere göre farklılık arz etmektedir. Abdülkadir nan, seyahati esnasında “Çömçe Gelin”, “Kepçe Kadın” ve “Çullu Kadın” gibi muhtelif isimler ta ıyan ve Anadolu çocukları arasında pek maruf bir merasim oldu unu; ancak günümüzde yalnız oyun olarak muhafaza edildi ini dile getirmi tir. Ara tırmacı nan da bu oyunun bölgelere göre farklı ekilerinin oldu unu belirtmektedir. Bunlardan birisi u ekildedir:

Çömçe gelin ne ister
Çömçe gelin su ister
Ver Allah'ım ver
Ya mur ile sel!
Koç koyun kurban,
Göbekli harman!
Yaz ya muru yalancı
Gâvur kızı dilenci
Bir bu dayı be etmi
Altını kazan a etmi
Ver Allahım ver
Ya mur ile sel!
Koç koyun kurban
Göbekli harman!⁶⁰

⁵⁷ Orhan Acıpayamlı, **Türkiye’de Ya mur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla ncelenmesi**, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, C. XXI/S:2 (1963), s. 222.

⁵⁸ Abdülkadir, nan, **Tarihte ve Bugün amanizm**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, s. 42.

⁵⁹ Anadolu’da yer alan “çömçe gelin” hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Esmâ im ek, **Anadolu’da Ya mur Duasına Ba lı Olarak Oynanan Bir Oyun: “Çömçeli Gelin”**, Millî Folklor, S:60 2003; ükrü Elçin “Çömçe Gelin” oyunu hakkında u ekilde bilgi vermektedir. Ya mura ihtiyaç oldu u günlerde çocuklar çomça (a aç kepçe)ya a açtan birer kol ba larlar. Entari giydirirler, duvakla süsleyip gelin ederler. çlerinden iki büyük çocuk, çomçalı gelini kollarından tutup yürümeye ba lar. Di er çocuklar onları takip ederler. Her evin önüne gelince, durup koro halinde u dörtlü ü söylerler:

Çomçalı gelin çom ister;
Allah'tan ya mur ister;
Ya verenin o lu olur,
Bulgur verenin kızı olur.

Ev sahibi çocuklara ya ve bulgur verir. Ev halkından bir ba kası, çocukların üstlerine helke (kova) ile su döker.

Çocuklar aynı ekilde bütün evleri dola ırlar. Topladıkları malzeme ile bulgur pilavı pi irip yerler. Böylece oyun sona ermi olur. Ayrıntılı bilgi için bk. (ükrü Elçin, **Anadolu Köy Orta Oyunları**, Türk Kültürünü Ara tırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1991, s. 93-94.)

⁶⁰ Abdülkadir nan, **Makaleler ve ncelemeler I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 480.

Türkmenlerde “çömçe gelin” oyunu için yağmur için her evden döme toplanır ve cami kapısı içinde ağure piirilirdir, halka dağıtılır. Bundan sonra bir gâvur kafasını suya batırmak, su kaplumbağasını ağaca asmak, yılanı diri diri ateşe yakmak hep yağmurun yağması için yapılan dua efsaneleridir.⁶¹ Burada su kaplumbağasını suya asmak ile kaplumbağanın susuz yağmaya öleceğini gösterilmeye çalışılmıştır muhtemeldir.

Irak Türkmenleri arasında bu oyun bölgelere göre değişmekte ve “çömçelekız”, “çömçelekız” adlarıyla bilinmektedir. Bu tören 7-12 yaşları arasındaki çocuklar ve daha çok kız çocukları tarafından gerçekleştirilmektedir. Büyük bir çömçe (kepçe), beyaz bir bezle sarılarak, baş tarafı kömürle yağda, eskiden çok kullanılan bakır kazanın isisiyle göz, ağız, burun çizilerek kavurçaya, yani kukla yapılır. Çocuklar bunun sapından tutup bebek oynatırcasına oynatarak sokakları dolaşırlar ve hep bir ağızdan özel nazımlarla sözleri söylerler:

Alla bir yağma ele
Dam duvarı yağma ele
Pağma kızı geçende
Babıcını yağma ele
Vereni khatun ele
Vermiyeni dağıma ele
Çömçelekızım ağma istiri
Allahtan yağma istiri
Ağın ambar ağma zınıverin yağma payını
Vereni khatun ossın
Vermiyeni katır ossın.⁶²

Ev hanımları, çocuklara istenilen erzakı verirler ve kuklayı ve çocukları ıslatırlar. Toplanan erzak ile çocuklar, sokakta kazan kurarak büyüklerin yardımı ile yemek yaparlar. “Yağma ağma” denilen bu yemek uşurlu sayılır ve birlikte yenilir.⁶³

Azərbaycan'ın Kazah bölgesindeki ıhlı köyünde yağmur törenine “godu godu” denilmektedir. Bu oyun “Anadolu'daki “çömçe gelin oyunu” ile benzerlik göstermektedir. Bu bölgede oynanan oyun hakkında bilgi vermek gerekirse uşekilde gerçekleştirilmektedir. Çocuklar bir de ne işi yapıklarla donatmakta, ev ev dolaşarak uşekerlemeyi söylemektedir:

Godu goduyu gördün mü?
Ona selam verdin mi?
Godu oradan geçerken
Güzel havayı gördün mü?

Çocuklar bu tekerlemenin dışında, “Verenin oğlusu olsun, vermeyenin kızı olsun.” diyerek yiyecek malzemelerini toplarlar. Daha sonra hep birlikte pişirerek yerler.⁶⁴

Azərbaycan Türklerinde, yağmurun çok yağdığı dönemlerde, güneşin açması için de çocuklar tarafından nazımlı sözler söylendiğini uşekilde rastlamaktayız:

⁶¹ Ali Rıza Yalın (Yalman), **Cenup'ta Türkmen Oymakları II**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977, s. 361.

⁶² Nevzat Gözaydın, (2007), **Irak Türkmenleri Arasında Yağmur Duası Törenleri ve Sosyolojik Değeri**, “Yağmur Duası Kitabı”, Kitabevi Yayınları, İstanbul, s. 625-626.

⁶³ **age**, s. 626.

⁶⁴ Nevzat Gözaydın, (2007), “Dağıstan, İran ve Türkiye'de Yağmur Duasındaki Bazı Ortak Motifler Üzerine”, M. Sabri Koz (haz.), “Yağmur Duası Kitabı”, içinde, Kitabevi Yayınları, İstanbul, s. 179.

Kodu-kodu! Hay kodu

Kadıya selam verdi mi?
Kodu bundan ötende
Gırmızı gün gördün mü?
Kodu palça patmı a
Parmakladım götürdüm
Gızıl kaya dibinden
Bir kırmızı gün götürdüm
Kara touk kanadı
Kim vardı, kim sanadı
Göyceli e gitmi tim
t baldırımı daladı.⁶⁵

W. Radloff tarafından tespit edilen Türklere ait, havanın açılması ile ilgili efsun:

I

Kayrahan! Kayrahan
Alas, alas, alas,
Avuç içi kadar açık ver,
Çuvaldız kadar e ik ver.

II

Asil ki inin torunuyum
Sedir a acının köküyüm
Abutobidiye ça ırdım,
Tanrı'nın (gö ün) gömbe i yerde⁶⁶

Hazara Türklerinde ya murun ya ması için yapılan uygulamalardan bir tanesi namaz kılmaktır. Bu namaz açık havada ve yerle im merkezinin dı nda kılınmaktadır. Namazla birlikte camide helva pi irilir ve toplu halde yenir. Bir di er uygulama ise, çocukların arasından bir yetim çocuk bulunarak “fakir” yapılır. Bu çocu un boynuna bir ku ak ba lanır, ku a ın bir ucunu çocuklardan biri tutar. Evdekiler, fakirin üstüne su atarlar. Böylece ya murun ya aca ına inanılır. Daha sonra çocuklar bir araya gelip toplanan yiyecekleri yerler.⁶⁷

Anadolu'da ya mur duasının yapıldı ı yerler farklılık arz etmektedir. Bunlar bir mezarlık, bir yadır, bir de irmen veya bir su kayna ı yanındaki geni arazi parçası olabildi i gibi herhangi bir düzlük de olabilir. Dua yerleri, genel olarak, yüksek mevkiilerdir. Yüksek yerlerin seçilmesindeki amaç, Tanrı'ya yakın olma iste i ile peyda oldu u söylenebilir.⁶⁸ Uygurların ya mur ya dırma törenlerine baktı ımızda slamiyet öncesi dönemde yüksek bir tepe etrafında gerçekle tirdiklerini görmekteyiz. slamiyet'in kabulünden sonra ise mezarlı ın etrafı veya türbe tercih edilerek din ile bu merasimler bütünle tirilmi tir.

⁶⁵ Orhan Acıpayamlı, **Türkiye'de Ya mur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla ncelenmesi**, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, C. XX1/S:2 (1963), 247.

⁶⁶ Age, s. 249.

⁶⁷ Ya ar Kalafat, **Balkanlardan Ulu Türkistan'a Türk Halk nançları**, Berikan Yay., Ankara 2007, s. 53.

⁶⁸ Orhan Acıpayamlı, **Türkiye'de Ya mur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla ncelenmesi**, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, C: XX1/ S. 1(1963), s. 9.

Orta Karadeniz Ahıska Türklerinde ya mur ya ması için kurban kesilmektedir. Köyün hocası ata bindirilir. Atın üzerinde hatim indirilir. Halk daire olu turur. Ya mur zikri yapar. Atın üzerinde hoca ya mur alayı ile birlikte köyün sınırları etrafında dola tırılır. Köyün etrafında hatim okunarak dola ılması, ara tırmacı Ya ar Kalafat'a göre köyün üzerindeki kara iyeleri def edip ak iyeleri memnun etmek için yapılmı bir uygulamadır. Amasya yöresi Ahıska Türklerinde ise ya mur ya ması için, kalburun içerisine bir kurba a konulur ve ev ev dola tırılır. Bu ekilde ya mur ya aca ina inanılır.⁶⁹

Uzunoba Ahıska Türklerinde ya mur ya ması için “Kepçe Hatun gezdirilir” kepçe hatuna su serpilir. Hocanın duası ile birlikte kurban kesilir. Çocuklar koro halinde u sözleri söylerler:

“Cepçe/kepçe hatun ne ister
Allah'tan ya mur ister
Ya mur ya sın göl olsun
Ambarları bol olsun
Nene hatun kalksana
Bal güvecine baksana
Bizi yola salsana
Amin Allahu ekber”⁷⁰

Anadolu'da ya mur ve su istemede niyaz edilirken bir de elbiselerin ters giyildi ini görmekteyiz. Bir eyi ters giyme, ters çevirme, ters takma ve ters yönlü hareketler yapma, kuraklı ın ters bir yönde meydana gelmesini sa lama amacı görülmektedir.⁷¹ Amin için açılan ellerin parmakların a a ıya gelecek ekilde tutulması, kuraklı ın yerini ya ı a bırakması talebini yerine getirmek içindir. Keza çok fazla ya an ya murun durması için ocaktan sacaya ının çıkarılıp dı ariya ters atılmasının da aynı dü ünçe yapısının ürünü olması muhtemeldir.⁷²

Sonuç

nsano lunun besin ihtiyacını kar ılmasında önem arz eden su, Türk boyları arasında birtakım inanç ve ritüellere konu olmu tur. Bu inanç ve ritüeller esnasında, sembolik vasıtalar aracılı ı ile Tanrı'ya dileklerini ula tırma istekleri çıkmı tır. Türk inanç sistemine baktı ımızda ya mur ya ması için yapılan uygulamaların benzerlik gösterdi ine tanık olmaktadır. Ancak toplumların tarihi ve sosyo-kültürel evrelerinde görülen de i meler, inançlarını da de i tirerek bu durum uygulamalarına yansıma tır. Türk inanç sisteminde hayatın kayna ı bereketi olan suya kutsallık atfedildi ini ve bu kutsallık algısı etrafında birtakım inanç ve uygulamaların geli ti ini görmekteyiz. Bu sebeple Türk boyları arasında kurak geçen gün ve mevsimlerde gerçekle tirilen muhtelif merasimlerin yapıldı ına tanık olmaktadır. Yapılan merasimlerde; ta , (genellikle suya ta atma/bırakma) kurban kesme, ırmak kenarında bulunma, çömçeli gelin, ters giyme, hayvanları ba rı tırma, toplu yemek yeme gibi sembolik vasıtalar ile Tanrı'ya dilekleri ula tırma yollarında benzerlik göstermektedir. Türk boyları arasındaki inanç ve uygulamalardaki bu benzerlikler, bunların bir kaynaktan beslendi ine, umumiyetle de Eski Türk inanç sistemine dayandı ina i aret etmektedir. slamiyet'in kabulünden sonra da bu inançlar; Kur'an okuma, namaz kılma, dua etme gibi dini hüviyete büründürülerek devam ettirilmiş tir.

⁶⁹ Ya ar Kalafat, **age**, s. 216-217.

⁷⁰ **Age**, s. 217.

⁷¹ Orhan Acıpayamlı, **Türkiye'de Ya mur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla ncelenmesi**, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, C: XXI/S. 1 (1963), s.15.

⁷² Ya ar Kalafat, **slamiyet ve Türk Halk nançları**, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, s. 112-113.

Çalı mamız esnasında, Uygur Türkleri arasında -muhtelif isimler ile adlandırılan- çömçe gelin oyunu, ters giyme, hayvanları ve çocukları ba rı tırma gibi ya mur törenlerine özgü uygulama ve inançlara tesadüf edilmedi. Bu durum; dini inançlardaki farklılıktan kaynaklanabilece i gibi co rafi artlar, di er topluluklarla etkile im gibi nedenlere de ba lanabilir.

KAYNAKLAR

- ACIPAYAMLI Orhan, **Türkiye’de Ya mur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla ncelenmesi**, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, C. XX1/ S. 1, 1963.
- _____, **Türkiye’de Ya mur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla ncelenmesi**, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, C. XX1/ S. 2, 1963.
- AKMATAL YEV Abdıldacan, CAYNAKOVA, A., vd. **Kırgız Adabiyatının Tarihi**, 1. Tom, Bi kek 2004.
- _____, KIRBA EV Kene , UULU M. Ömürbay, ar enaliyev Ö., **Kaada Salttar-Ak Batar**, Kırgız El Adabiyatı Seriyası, 29. Tom, Bi kek 2003.
- AYDO AN Hatice Aycan, **Türk Kültüründe Bereketi Arttırmaya Yönelik nani ve Uygulamalar**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2012.
- AYNAKULOVA Gülnisa, “Türk Kültüründe Yada Ta ı”, M. Sabri Koz (haz.), içinde, **“Ya mur Duası Kitabı”**, *Kitabevi Yayınları*, stanbul 2007.
- BA GÖZ İhan, “Çömçe Gelin: Bir Anadolu Ya mur Töreninin Kökeni ve Yayılması Üzerine Ara tırma”, M. Sabri Koz (Haz.), **“Ya mur Duası Kitabı”**, içinde, *Kitabevi Yayınları*, stanbul 2007.
- ÇER BA Mehmet, **Kadirli ve Çevre Folklorunda Eski Türk nançlarının zleri**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2004.
- ELÇ N ükrü, **Anadolu Köy Orta Oyunları**, Türk Kültürünü Ara tırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1991.
- EL ADE Mircea, **Dinler Tarihine Giri** , çev: Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, stanbul 2009.
- _____, **Dinsel nançlar ve Dü ünceler Tarihi**, C. I, çev: Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, stanbul 2003.
- ES N Emel, **Türk Kozmolojisine Giri** , Kabalcı Yayınevi, stanbul 2001.
- GÖMEÇ Saadettin, **amanizm ve Eski Türk Dini**, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.
- GÖZAYDIN Nevzat, “Çuva larda Ya mur Duası”, M. Sabri Koz (Haz.), **“Ya mur Duası Kitabı”**, içinde, *Kitabevi Yayınları*, stanbul 2007.
- _____, “Da ıstan, ran ve Türkiye’de Ya mur Duasındaki Bazı Ortak Motifler Üzerine”, M. Sabri Koz (Haz.), **“Ya mur Duası Kitabı”**, içinde, *Kitabevi Yayınları*, stanbul 2007.
- _____, “Irak Türkmenleri Arasında Ya mur Duası Törenleri ve Sosyolojik De eri”, M. Sabri Koz (Haz.), **“Ya mur Duası Kitabı”**, içinde, *Kitabevi Yayınları*, stanbul 2007.

- 📖 GÜNGÖR Arzu, **Neolitik Dönemde Beslenmenin İnsan Morfolojisine Yansımaları**, (b.y.).
- 📖 NAN Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- 📖 _____, **Müslüman Türklerde İmanizm Kalıntıları**, (b.y.).
- 📖 _____, **Tarihte ve Bugün İmanizm**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986.
- 📖 KALAFAT Yağar, **Balkanlardan Ulu Türkistan'a Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınevi, Ankara 2007.
- 📖 _____, **İmaniyet ve Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınevi, Ankara 2009.
- 📖 KOCA Selçuk Kürad, **Türk Kültüründe Sembollerin Dili**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya 2012.
- 📖 MAHMUT Kağarlı, **Divanü Lügat-it Türk**, çev: Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- 📖 ÖGER Adem, **Uygur Türklerinde Törenler ve Bayramlar**, Grafiker Yayınları, Ankara 2013.
- 📖 ÖRETN Ahmet, **Türk Kültüründe Yada Ta ı ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı-Rus Savaşlarında Kullanılması**, Belleten Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, S: 241 (2000).
- 📖 ROUX Jean-Paul, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, çev: Aykut Kazancıgil, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
- 📖 ENEL Alâeddin, **"İkel Topluluktan Uygur Topluma" Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Dönüşümlerin Etkileşimi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.
- 📖 M EK Esmâ, **Anadolu'da Yağmur Düşüne Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: "Çömçeli Gelin"**, Millî Folklor, S:60 (2003).
- 📖 TANYU Hikmet, **Türklerde Ta la İlgili İnançlar**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1969.
- 📖 URAZ Murat, **Türk Mitolojisi**, Düğün Adam Yayınları, İstanbul 1994.
- 📖 YALGIN (YALMAN) Ali Rıza, **Cenup'ta Türkmen Oymakları II**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.
- 📖 YILDIRIM Dursun, **Türk İnançları**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.